

ГРОМАДЯНСЬКА АКТИВНІСТЬ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ЯК СФЕРА ПРОЯВУ ЛЮДИНОМІРНОСТІ

Ірина Букреєва

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

Анотація:

Розглянуто світоглядні аспекти соціально-політичних цінностей студентської молоді. Проаналізовано форми громадянської та політичної участі у справах суспільства й держави, систему ціннісних орієнтацій, поглядів, переконань як сукупності моральних і психологічних рис особистості молоді людини. Наведено результати соціологічних досліджень, що засвідчили неефективність діяльності соціально-політичних інститутів, які не формують у сучасній студентській молоді систему властивостей і компетентностей, яка б відповідала новим, глобальним реаліям – соціальним, екологічним тощо – і дала б змогу особистості творчо та вільно розвиватися в соціально-політичному просторі.

Букреєва Ирина. Гражданская активность студенческой молодежи как сфера проявления человекомерности

Рассмотрены мировоззренческие аспекты социально-политических ценностей студенческой молодежи. Проанализированы формы общественного и политического участия в жизни общества и государства, система ценностных ориентаций, взглядов, убеждений как совокупности моральных и психологических качеств личности. Приведены результаты социологических исследований, свидетельствующие о неэффективной деятельности социально-политических институтов, которые не формируют у современной студенческой молодежи системы качеств и компетентностей, соответствующих новым, глобальным реалиям – социальным, экологическим и т.д., – позволяющим личности творчески развиваться в социально-политическом пространстве.

Bukreeva Iryna. Civic activity of students as the field of the human dimension manifestation

The article is devoted to the worldview aspects of students' socio-political values. The author analyses the forms of social and political participation in the life of society and state, the system of value orientations, attitudes, beliefs as a set of moral and psychological qualities of the individual. The given results of sociological studies prove that the activity of social and political institutions is not productive because the latter fail to form those qualities and competencies which modern students are expected to have. At the same time these qualities and competencies must correspond to the new social, global and environmental realia and enable the personality to develop itself creatively within the socio-political field.

Ключові слова:

громадянська активність, студентська молодь, ціннісні орієнтації.

гражданская активность, студенческая молодежь, ценностные ориентации.

civic activity, students, value orientations.

Перехід від тоталітарного до демократичного суспільства передбачає формування нового статусу людини як суверенного самодостатнього суб'єкта історичного поступу. Та обставина, що під гуманістичними гаслами впродовж багатьох десятиліть вітчизняної історії здійснювалися далеко не гуманістичні практики, мала своїм природним наслідком деідеологізацію суспільного життя, відмову від «великих нарративів» [1]. У сучасному суспільстві людина визнається основною цінністю культури, науки, політики. Проте така постмодерністська настанова ніскільки не позбавила суспільство суперечностей, навпаки, призвела до небувалого рівня відчуження політики, економіки, соціальної думки та практики від простої, звичайної людини.

Демократизація як нагальна настанова й орієнтир суспільного розвитку постає як людиномірність сфери політичного й вимагає такої світоглядної позиції, відповідно до якої основною метою та цінністю виступатиме не держава та її інститути, не політична система, а людина, що сьогодні відчуває себе беззахисною, психологічно безпорадною перед державою як могутнім і чужим апаратом, людина, чий інтереси губляться в масштабах інтересів держави. Розбудова правової держави й політичної нації має починатися з людини, з особистості, а не з урядових інститутів, інакше будь-які кроки будь-якої влади «назустріч лю-

дам» залишаться порожньою передвиборною риторикою.

Соціальний аспект опрацювання стратегій людиномірності у філософській думці можна продемонструвати на прикладі соціологічних досліджень, за якими оцінюються перспективи та рівень розвитку країн світу, зокрема й України. Так, наприклад, у сучасній українській державі зростає інтерес до проблем людиномірності як прояву громадянської активності людини, що передбачає її участь у громадських справах, партнерські відносини, кооперацію, тобто йдеться про формування нового для нашої держави активістського типу політичної культури. Наслідком цього є актуалізація проблем ментального характеру: зміна ціннісних орієнтирів, мотивація діяльності та ставлення особистості до навколишнього світу, свого призначення й долі України.

Ці обставини детермінують підвищений інтерес держави, суспільства та науковців до статусу молоді людини в політичній, економічній, соціокультурній дійсності. Особливе місце в молодіжному середовищі відводиться студентській молоді як майбутній інтелектуальній еліті держави, на яку покладається роль будівничого нового громадянського суспільства. За своїми ціннісними орієнтаціями студентство є найменш консервативною соціальною верствою населення, що найбільш чутливо реагує на соціальні зміни, тому й знаходиться в авангарді суспільного прогресу. Їй при-

таманне негативне ставлення до порушення демократичних норм, законів, моральних принципів. Саме ця верства найчастіше ініціює соціально-економічні, політичні й духовні зрушення, адекватні викликам часу.

У дослідженнях, присвячених громадянській активності, можна виділити два такі напрями: вивчення феномена громадянської активності через вплив соціальної політики (праці А. Арсеєнка, Г. Голєусової, В. Жукова, О. Куценко, М. Лукашевича, Ю. Саєнка, В. Скуратівського, В. Судакова, М. Туленкова та ін.) і з'ясування психолого-педагогічних механізмів, умов, шляхів її формування (праці К. Абульханової-Славської, Д. Ельконіна, А. Петровського, С. Рубінштейна та ін.). Безпосередньо поняття «громадянська активність» досліджується у працях Д. Акімова, Т. Безверхої, М. Боришевського, Н. Дерев'янка, І. Жадан, В. Іванчука, А. Карася, В. Поплужного, О. Сухомлинської, К. Чорної, С. Рябова, Л. Шангіної, М. Головатого, Г. Гревцевої, Л. Корінної, О. Плиги, Т. Саврасової-В'юн та ін. Але, незважаючи на зачну кількість наукових розробок, присвячених порушеній проблемі, досі залишається не розв'язаним питання щодо особливості виявлення у сучасних студентів громадянських знань, цінностей, навичок участі їх у суспільно-політичному житті в контексті трансформаційних процесів українського суспільства.

Тому метою нашого дослідження є аналіз специфіки прояву громадянської активності української студентської молоді в умовах переходу від авторитарно-тоталітарних до демократичних політичних цінностей, переконань, типів поведінки.

У «Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності» громадянськість визначається як «духовно-моральна цінність, світоглядно-психологічна характеристика людини, що ґрунтується на культурологічних засадах» [4]. Такі характеристики громадянськості свідчать про визначальну роль світогляду особистості, на основі якого формується система її ціннісних орієнтацій, поглядів, переконань, усвідомлюється місце в суспільстві, визначаються обов'язок і відповідальність перед співвітчизниками, Батьківщиною. Отже, громадянськість характеризує людину як свідомого громадянина, готового і здатного до активної участі у справах суспільства й держави на основі глибокого усвідомлення своїх прав та обов'язків. Розуміння громадянськості як сукупності високорозвинених моральних властивостей суб'єкта передбачає зрілість політичної та правової свідомості, почуття патріотизму, причетності до історичної долі Вітчизни та її народу, усвідомлення себе повноправним громадянином соціальної спільноти, своєї країни.

Проте аналіз процесу входження молодих людей у суспільно-політичні відносини виявив багато проблем у молодіжному середовищі, серед яких сучасні дослідники називають низький рівень громадянської активності й навіть аполітичність молоді, зокрема й найосвіченішої її частини – студентства. Так, дані опитувань, проведених Державним інститутом проблем сім'ї та молоді разом з Українським інститутом соціальних досліджень і центром «Соціальний моніторинг» засвідчили, що серед молодих людей віком від 14 до 28 років лише 1% бере активну участь у політичному житті [6, с. 100]. Ці дані підтверджуються й результатами опитування студентів щодо їхньої участі в суспільно-політичній діяльності, проведеного Інститутом соціального капіталу: 7,4% респондентів назвали себе членами громадських організацій, 5% – членами партій і 13,5% – членами молодіжних громадських організацій [7].

Водночас зауважимо, що на тлі щорічного збільшення кількості молодих людей, розчарованих у політиці, саме молодіжні громадські об'єднання одержують від української молоді найвищий кредит довіри. Про це, наприклад, свідчать результати всеукраїнського соціологічного опитування, проведеного Інститутом соціального капіталу в 2008 р., згідно з яким саме молодіжні громадські об'єднання користувалися найменшим рівнем недовіри (13,6%) [7]. Як переконуємося, у суспільстві є реальна потреба в організаціях такого типу. І хоча активність і участь молоді в них сьогодні не настільки висока, як хотілося б, ця ситуація тимчасова, детермінована конкретними загальними тенденціями, насамперед розчаруванням сучасною політикою та її лідерами. Тому, на нашу думку, молодіжні політичні партії й громадські організації мають серйозні перспективи в середовищі української молоді.

Загальною ж характеристикою політичного самовизначення молоді сьогодні є її апатія до перебігу політичних подій і деяка суперечність поглядів. Результати всеукраїнського соціологічного опитування засвідчили, що лише 16% молодих людей цікавляться політикою, 46,2% зазначили, що цікавляться нею лише періодично, 19,1% ставляться до неї байдуже, а 16,9% взагалі принципово нею не цікавляться [7]. Такий стан речей можна пояснити тим, що молоді люди з недовірою ставляться до діяльності сучасних політичних інститутів, політичних лідерів, не вірять у можливість молоді впливати на прийняття владних рішень і на перебіг політичних подій. Завідувач лабораторії психології політичної участі Інституту соціальної та політичної психології АПН України Л. Кияшко схильна вважати, що найактуальнішими проблемами сучасної молоді є особистісна незахищеність, недотримання прав і свобод особистості. Натомість відповідальність перед

суспільством знаходиться у так званій інертній зоні, тобто не є важливою цінністю для молодого покоління [5].

Недовіра молоді до політичних структур негативно позначається на її прагненні брати участь у соціально-політичному житті. Це більше, ніж просте членство в організації. Для того, щоб робота на користь суспільства була успішною, потрібно витратити чимало часу й зусиль. За словами О. Чепура, сьогодні в Україні є необхідні умови для участі громадян у суспільному житті, наприклад, участь молоді у волонтерському русі. Але заслуговує на увагу той факт, що більшості з опитаних (72,1%) ніколи не пропонували бути волонтером, хоча й громадські організації, і держава повинні бути зацікавлені в залученні громадян до волонтерської діяльності. Переважна більшість респондентів (76%) вважає, що найчастіше до громадського життя залучається молодь, яка прагне зробити на цьому кар'єру. Близько 45% вважають, що громадською діяльністю займаються люди, незадоволені державною політикою, тобто молодь, яка дійсно прагне розв'язати молодіжні проблеми, 13% зараховують до громадських діячів тих, кому більше нічим зайнятися. Таке негативне ставлення є свідченням «приватизації» життя певної частини молоді, її небажання розв'язувати власні та суспільні проблеми, нездатності заявити про себе й про свої потреби конструктивними масовими акціями [2]. Можливо, це пов'язано з тим, що молодіжна політика держави ще базується на принципах патерналізму, а саме законодавство не забезпечує механізмів реалізації правових актів стосовно молоді, а ґрунтується лише на обмеженнях і заборонах.

Участь у роботі органів студентського самоврядування є невіддільним елементом функціонування демократії та чинником існування громадянського суспільства. Саме завдяки йому студентська молодь має можливість конструктивно заявляти про свої інтереси та потреби. Однак, за даними Інституту соціального капіталу (2007 р.), серед опитаних студентів Києва 70% взагалі не знали, чи є в їх вищому навчальному закладі органи студентського самоврядування, 11% зізналися, що беруть участь у їх діяльності лише тоді, коли про це попросять, і лише 4% опитаних виявилися активними учасниками студентського самоврядування. А в 2008 р. 49,9% усіх українських студентів заявили, що не знають, чи є у вишах, де вони навчаються, студентські соціальні служби [7].

Такі досить низькі показники громадянської активності, на нашу думку, можна пояснити браком відповідної мотивації, небажанням брати на себе відповідальність, розчаруванням у певних політичних і суспільних лідерах та ідеях. На думку сучасного дослідника громадянської культури

молоді О. Кіслової, молодь оцінює ставлення влади й суспільства до себе часто як байдуже або відверто споживацьке. Молоді люди здебільшого розв'язують непрості проблеми виживання в цей складний час, звідси й споживацьке ставлення до гуманістичних, суспільних і політичних цінностей. Як переконуємося, розвивається відчуження молодого покоління від культурно-історичних цінностей, політичної свідомості тощо [3].

Громадянська активність ґрунтується передусім на громадянських почуттях: патріотизмі, почутті відповідальності за долю країни. Згідно з результатами соціологічного опитування серед молоді, зокрема випускників загальноосвітніх навчальних закладів, яке проводилося фондом «Демократичні ініціативи» наприкінці 2008 р., лише близько 30% опитаних школярів вважають: головне, що об'єднує населення України в єдину націю – це патріотичні почуття громадянина. А за даними Державного інституту розвитку сім'ї та молоді майже 30% українських студентів планують назавжди залишити Україну після навчання, а ще 25% прагнуть працювати за кордоном [5]. Однак слід зазначити, що ці прагнення зумовлені не стільки браком патріотичних почуттів, скільки неможливістю повністю зреалізувати свій потенціал і мати достатній рівень матеріального забезпечення на Батьківщині. Це підтверджує й той факт, що більшість опитаних студентів (80,9%) ідентифікують себе як громадяни України й хотіли б жити в незалежній суверенній країні [5].

У дослідженні, проведеному Центром Разумкова (2009 р.), вивчалось ставлення української молоді, зокрема й студентства, до таких особистісних ознак, як «громадянська активність», «прихильність до демократичних цінностей і готовність їх захищати й від сваволі держави», що є основою громадянської активності. Згідно з результатами дослідження, більшість опитаних, не залучених до громадської діяльності, мотивувала це насамперед тим, що не бачить у ній потреби. Водночас, відповідаючи на запитання «Якщо люди мають спільні цілі й хочуть їх досягти, як їм потрібно діяти, щоб отримати максимальний ефект?», респонденти продемонстрували досить високий рівень розуміння необхідності колективних зусиль. Більшість опитаних висловила впевненість, що в цьому разі потрібно «створити громадську організацію або приєднатися до такої, що вже є» чи «діяти спільно неформально» [8]. Отже, як переконуємося, ключовим у контексті опитування є посилення на «спільні цілі». Цілі громадської діяльності не усвідомлюються респондентами як важливі особисто для них і спільні для багатьох людей, що перешкоджає реальному об'єднанню громадян із метою їх колективного просування вперед та високих досягнень.

Аналізуючи рівень громадянської активності студентської молоді, можемо констатувати, що переважна більшість молодих людей не залучена до громадянської активності, не бачить у ній потреби й не бере участі в жодних її проявах. Проте в дослідженні чинників та умов формування громадської активності в сучасній Україні слід виділити ряд факторів, що перешкоджають залученню громадськості до розв'язання важливих суспільних проблем. Серед них такими, що не втрачають актуальності й для представників студентської молоді, на нашу думку, є брак довіри, невпевненість у своїх силах, недостатність необхідних навичок, культури громадянської участі та досвіду, обмежена кількість ресурсів (часу, коштів) і відсутність єдиної ідентифікації. Також до цих чинників належать ідеологічний і ціннісно-нормативний вакуум після розпаду Радянського Союзу, втрата ідеалів, заради яких молоді люди згодні займатися громадською діяльністю.

Варто також зазначити, що у ХХІ ст. успіх країни визначається не військовою могутністю, а рівнем задоволення потреб людей, що живуть у ній. Однак самовідчуття молоді, й особливо студентів, свідчить про те, що соціально-політичні інститути сучасного суспільства не сформували у них адекватну шкалу цінностей, яка б відповідала новим, глобальним реаліям – соціальним, екологічним тощо – і дала б змогу людській особистості творчо та вільно розвиватися. Такий стан поступово продукує відчуття молоді людиною екзистенційного дискомфорту та невіри у свої сили, що суперечить ідеалам демократичного суспільства та ідеї людяності. Тому, на нашу думку, створення нової системи громадянського виховання студентської молоді, заснованої на ідеї розвитку самосвідомості особистості в незалежній державі, залишається актуальним.

Список використаних джерел

1. Людиномірність як світоглядна настанова в науці та суспільстві ХХІ ст. ; (обґрунтування наукового проекту) [Електронний ресурс] // Благодотворительная организация «Центр практической философии» .— Режим доступу : <http://sofy.kiev.ua/humanru.htm> — Назва з екрану (15.04.2013).
2. Громадська активність молоді — дані соціологічного опитування [Електронний ресурс] // Інтернет-ресурс громадської організації «Молодіжна альтернатива». — Режим доступу : http://www.ya.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=241:2010-09-07-14-11-50&catid=64:2010-08-30-17-53-21&Itemid=127. — Назва з екрану (15.04.2013).
3. Кіслова О. С. Політична культура молоді / О. С. Кіслова // Гілея : науковий вісник : зб. наук. праць. — 2011. — Вип. 45. — С. 563—568 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2011.../P11_doc.pdf — Назва з екрану (15.04.2013).
4. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності // Відділ освіти Ірпінської міської ради. 2000—2001 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://osvita.irpin.com/viddil/v4/d1.htm> — Назва з екрану (15.04.2013).
5. ГО «Еліта держави». Презентація ГО «Еліта держави» в Українському центрі політичного менеджменту [Електронний ресурс] // Український цент політичного менеджменту, 2009, 6 травня. — Режим доступу : <http://www.politik.org.ua/news/news.php?id=267&tpid=3#267> — Назва з екрану (15.04.2013).
6. Петрунько О. В. Мотиви відчуження сучасної молоді від активної політичної діяльності / О. В. Петрунько // Педагогіка і психологія. — 1996. — № 1. — С. 98—101.
7. Соціальний капітал Львівщини та його проєкція

References

1. *Human dimension as the worldview guidepost in science and society of the 21st century*. Retrieved from : <http://sofy.kiev.ua/humanru.htm>. [in Ukrainian]
2. *Public activity of the youth – data of the sociological survey*. Retrieved from : http://www.ya.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=241:2010-09-07-14-11-50&catid=64:2010-08-30-17-53-21&Itemid=127. [in Ukrainian]
3. Kislova, O. S. (2011). Political culture of the youth. *Gilea: scientific reporter. Collection of scientific works*, 45, 563–568. Retrieved from : www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2011.../P11_doc.pdf. [in Ukrainian]
4. *Conception of the personality's civic upbringing in conditions of Ukrainian nation-building development*. (2000). Retrieved from : <http://osvita.irpin.com/viddil/v4/d1.htm>. [in Ukrainian]
5. *Presentation of the state organization “State elite” in the Ukrainian centre of political management* (2009). Retrieved from : <http://www.politik.org.ua/news/news.php?id=267&tpid=3#267>. [in Ukrainian]
6. Petrun'ko, O. V. (1996). Motives of subtraction of the modern youth from the active political activity. *Pedagogy and psychology*, 1, 98–101. [in Ukrainian]
7. *Social capital of L'vivshchina and its projection on the youth activity in public life*. Retrieved from : <http://risclviv.wordpress.com/2010/09/11/hello-world/>. [in Ukrainian]
8. *Sociological survey : «If people have common goals and strive to achieve them, what are we to do to get the better effect?»*. Retrieved from : http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=365. [in Ukrainian]

на активність молоді в громадському житті [Електронний ресурс] // Інтернет-ресурс Інституту дослідження соціального капітал. — Режим доступу :

<http://risclviv.wordpress.com/2010/09/11/hello-world/> — Назва з екрану (15.04.2013).

8. Соціологічне опитування : «Якщо люди мають спільні цілі і хочуть їх досягти, як їм потрібно діяти, щоб досягти більшого ефекту?» [Електронний ресурс] // Веб-сайт Українського центру економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова. — Режим доступу : http://www.razumkov.org.ua/ukr/poll.php?poll_id=365 — Назва з екрану (15.04.2013).

Відомості про автора:

Букреєва Ірина Вікторівна

i_bukreeva@mail.ru

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького,
вул. Леніна, 20, м. Мелітополь, Запорізька обл., 72312, Україна.

Надійшла до редакції: 21.03.2013 р.

Прийнята до друку: 12.04.2013 р.